

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637

גליון חודש סיון ה'תשע"ה | 73

תוכן העניינים:

א | השבת אבידה חלק ד' - איזו אבידה חייבים להרים

ב | צוואה בלשון בקשה ובידין מצוה לקיים דברי המת

בית דין לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 8:00-6:30 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב יצחק שובקס שליט"א /

הגאון הרב אברהם בוטרמן שליט"א

יום ב'

הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

יום ג'

הגאון הרב יוסף פליישמן שליט"א

(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב אברהם דברמדיקר שליט"א

יום ה'

הגאון הרב יעקב פרבשטיין שליט"א

תגובות והערות

תגובות לעלון ניתן לשלוח

לפקס 02-502-3655

או בדואר אלקטרוני

beisdin@neto.net.il

הרב יוסף פליישמן שליט"א

השבת אבידה חלק ד' - איזו אבידה חייבים להרים

אבידה שאין בה סימן

1. אבידה שיש בה סימן אסור מן התורה להתעלם ממנה, והמוצא חייב לקחתה ולהשיבה לבעליה. אבידה שאין בה סימן והבעלים התייאשו ממנה, אין עליה חיוב השבה כלל ומותר להתעלם ממנה. ומ"מ גם אבידה שאין בה סימן עדיין שייכת לבעליה עד יאוש הבעלים¹, ובאופן כזה שיש לשער שהיא לפני יאוש, נחלקו הפוסקים אם יש איסור להתעלם ממנה. י"א שחייב בהשבה מכיון שהאבידה עדיין שייכת לבעליה², ובפרט אם הבעלים יכולים להוכיח את בעלותם בעדים³, וי"א שאין חיוב השבה כי הבעלים עתידים להתייאש כשידעו מהאבידה⁴. ויש שהכריעו בעד⁵.

« המשך בעמוד הבא »

1. שיאוש שלא מדעת לא הוא יאוש.

2. מקור השיטה שמחייבת בהשבה, הוא בדו"ח של רעק"א (כו, א תוד"ה דשתין, בסוף) שהוכיח כך בדעת הנמוק"י, שהנה הנמוק"י (יד, ב) ביאר המשנה "מצאה בחנות הרי הוא שלו [של המוצא ולא של בעל החנות]" שהגם שמירי באבידה שאי"ב סימן, אין בעל החנות זוכה בה בקניין חצר, מכיון שמעיקרא נכנסה האבידה לרשותו לפני יאוש בעלים, ויש לאבידה דין 'באיסורא אתי לידו'. והקשה ע"ז רעק"א, שהרי אין החצר זוכה בע"כ של בעל החצר, ובעל החנות לא רצה לזכות באבידה לפני יאוש, וא"כ לא אתי לידה באיסורא, ויתרין רעק"א, שמכיון שרובין על בעל החנות איסור לא תוכל להתעלם ויש לו חיוב השבה, לכן נחשבת האבידה שבאיסורא באה לידו. ומוכח מזה שיש לא תוכל להתעלם גם באבידה שאי"ב סימן לפני יאוש. יש לציין שגם נתי"מ (רסב, א) הקשה כך על הנמוק"י, ויתרין שהחסרון של באיסורא אתי לידה בכה"ג הוא רק ביחס לקנין חצר, אבל בעל החצר יכול לזכות בה אח"כ בקנין אחר כמו בהגבהה, ובקנין האחר לא יהיה חסרון של באיסורא אתי לידה, ולפי"ז אין הוכחה בדעת הנמוק"י שיש חיוב השבה בחפץ שאי"ב סימן לפני יאוש. (וכן עיין בשיעורי רבי שמואל (ח"ה ב"מ ס"ה סק"ו) שמיישב דברי הנמוק"י באופן אחר, וגם לפי"ד אין מקור שיש חיוב השבה בכה"ג, וקרוב לדבריו כתב החזו"א ב"ק סי' יח, ד בדעת הרא"ש) וא"כ אין זה מוחלט שכך דעת הנמוק"י אלא לפי רעק"א. גם בשו"ע הרב (מצאיה ופקדון סעיף ב) פסק בפשיטות שיש חיוב השבה באבידה שאי"ב סימן לפני יאוש וז"ל "אפילו אם הוא דבר שאין בו סימן שבדאי מתייאשים ממנו הבעלים כשנודע להם רק שעכשיו עדיין לא נודע להם כלל שנפל מהם הרי זה צריך לטילו על דעת להחזירו למי שיתברר שהוא בעליו על פי עדים", וכן בזכרון שאול (ג, קיג) כתב ר' שאול ברזם (חתנו של הסטייפלר) ששאל את החזו"א והשיב שחייב להרים, ומי שאינו מרים עובר על "לא תוכל להתעלם", וכן התהילה לדוד (ח"ב חו"מ סי' קיז) נוטה לומר שחייב להרים.

3. כך מבואר בשו"ע הרב ותהילה לדוד שהבאנו בהערה הקודמת, אבל בשיטת הרעק"א בנמוק"י מוכח שחייב להרים גם אם אין אפשרות להוכיח את הבעלות בעדים, שהרי ההוכחה של הרעק"א בדעת הנמוק"י היא מהמשנה שאבידה שנמצאת בחנות נחשבת 'באיסורא אתי לידה' גם אם אי"ב סימן, והדין של "מצא בחנות הרי הוא שלו" נאמרה בכל אבידה גם אם אין בה טביעות עין שא"א להעיד עליה [כי עדים אינם מעידים אלא מכח טב"ע], ומ"מ כתב רעק"א שלפני יאוש יש חיוב השבה, (ובפרט לפי מש"כ תוס' (כד, א ד"ה ומודה) שהמשנה מיידי באבידות שאין בהם טב"ע). ועוד יש להוכיח כך בדעתו, שהנה רעק"א חקר בדעת תוס' במה הם חלוקים על הנמוק"י, ויש לו צד לפרש שלתוס' יש חיוב השבה בחפץ שאי"ב סימן, רק אם שייך להוכיח את הבעלות בעדים, ומזה נשמע שהנמוק"י בעצמו סובר שאפ"י אם לא שייך להוכיח בעדים חייב בהשבה. ויש להוסיף, שהנה דעת המחבר (רסב, כא) ועוד פוסקים שכלל שיש חיוב השבה בחפץ שייך בו טביעות עין חייב להכריז, ובעלי דעה זו ודאי יסברו עכ"פ כשו"ע הרב, כי כל חפץ שיש בו טב"ע שייך גם להעיד עליו של מי הוא וחייב להכריז.

4. במשנה "מצאה בחנות הרי הוא שלו" כתבו תוס' טעם אחר למה אין בעל החנות זוכה באבידה ולא מטעם 'באיסורא אתי לידה', וביאר המהרש"ל (בביאורו לתוס') שלא כתבו הטעם שבאיסורא אתי לידה בעל החנות, מכיון שלדעתם אין חסרון באיסורא אתי לידה בקניין חצר, אמנם רעק"א (שם) הסתפק האם דעת תוס' הוא מטעם המהרש"ל, או שסוברים שכלל אין חיוב השבה באבידה שאי"ב סימן ואינו נחשב איסורא אתי לידה, שמכיון שאין חיוב השבה לא יניחא ליה לבעל החנות לזכות באבידה. ועיין ברעק"א (בתחילת הפרק, כא, ב ד"ה אמנם י"ל) שנטה לומר כצד השני שלדעת תוס' אין חיוב השבה בדבר שאי"ב סימן. החמדת שלמה (כו, א ד"ה נסתפקתי) הסתפק אם יש חיוב השבה באבידה שאי"ב סימן לפני יאוש, וטעם ספיקתו, מכיון שפרשת השבת אבידה נאמרה בחפץ ש"ב סימן דומיא דשמלה ש"ב סימן (משנה כז, א) ולא באבידה שאי"ב סימן.

אכן האמרי משה (לז, ה) הוכיח בדעת הר"ן שאין חיוב השבה גם לפני יאוש, מזה שכתב (כה, ב) "דבר שהוא ספק הינוח במקום המשתמר ואינו משתמר בדבר שאין בו סימן היינו דר' אבא בר זבדא דאמר ספק הנוח לא יטול משום דאי דרך נפילה היא אין זו אבידה שמוזהר עליה", ומזה שלא חילק בדרך נפילה אם הוא לפני יאוש או אחרי יאוש נראה שסבר שמ"מ אין מזהר עליה, ומוסיף הא"מ שמדעת הר"ן שאבידה שאי"ב סימן לפני יאוש אינו חייב לטול, מוכח שהחסרון של באיסורא אתי לידה הוא שאסור לו להחזיק לעצמו חפץ שבעליו לא התייאשו, ולא כדעת הרמב"ן שביאר טעם באיסורא אתי לידה שנעשה שומר עבור בעליו, כי לפי הר"ן שאין חיוב השבה ממילא לא יחולו עליו דיני שמירה. ובאמת שאפשר להוכיח כך בדעת הר"ן ממקום נוסף, ממש"כ (שם ד"ה נמצא כלל) "כל דבר שהוא דרך נפילה הוא או סימן או הוא דבר שיי"ל שהרגישו בו בעלים... ואם לאו לא יטול", ומזה שכתב שאין יכול דבר שאי"ב סימן מוכח שאין עליו חיוב השבה. והנה מה שכתב הא"מ בפשיטות שאם אין חיוב השבה אין המוצא נעשה שומר אבידה, זה אינו כרעק"א שכתב (שם ד"ה ואולם לכאורה) "סברת תוס' לעיל גבי ספק הינוח מבואר דס"ל דאפי' בדבר שאי"ב סי' ונטלה נעשה עליו שומר אבידה ומחויב בהשבה. וכן מוכח בשיטת הרמב"ן

שיש חיוב השבה רק אם הבעלים יכולים להוכיח בעלותם בעדים⁵. ולכל הדעות, אם המוצא יודע מי בעל האבידה חייב להשיבה⁶.

2. מחזירים אבידה לת"ח עפ"י טביעות עינו, אפילו אם אין בה סימן. ולכן המוצא אבידה שאי"ב סימן ששייך בה טב"ע⁷ ומסתבר שהבעלים ת"ח, חייב בהשבה אפילו לדעת הפוסטים בדין הקודם⁸. ולכן המוצא חפץ במקום שמצויים שם ת"ח⁹ - בקרבת בית מדרש וכדו', או שהאבידה היא ספר שמסתבר שנפל מת"ח¹⁰, חייב להכריז. אמנם די להכריז במקומות שמצויים שם תלמידי חכמים ואין צריך להכריז בכל מקום¹¹.

אבידה הפחותה משווה פרוטה

3. אבידה שאין בה שו"פ אין בה חיוב השבה¹², אפילו לפני יאוש וגם אם יש לה סימנים. ולכן, גם אם האבידה שווה הרבה, אם היא שייכת להרבה שותפים שאין לאף אחד מהם בה חלק שו"פ אין עליה חיוב השבה¹³.
4. אם שווי החפץ בשוק הוא פחות משו"פ, אבל בעליו היו משלמים עליו פרוטה, יש הסוברים שאין בזה חיוב השבה¹⁴, אבל לדעת הרבה פוסקים יש בזה חיוב השבה מכיון שלבעליו הוא שווה פרוטה, ולפי דבריהם המוצא דרכון וכדו' שצריך להוציא כסף או לטרוח¹⁵ להשגתו, הגם שאין

«המשך בעמוד 5»

שלא אתי לידיה באיסורא שהרי לא הייתה מוטלת עליו חובת השבה.
13. כך מבואר בגמ' (כו, ב) 'דראה סלע שנפל... בשלשה אינו חייב להחזיר... מאי טעמא ההוא דנפל מיניה ודאי מיאש... אמר רבא, האי דאמרת בשלשה אינו חייב להחזיר - לא אמרן אלא דלית ביה שווה פרוטה לכל חד וחד, אבל אית ביה שווה פרוטה לכל חד וחד חייב להחזיר. מאי טעמא, אימור שותפי ניהו, ולא מיאשו' וביאר רש"י (ד"ה אימר) טעם הפטור אם אינו שווה שלש פרוטות 'כי אין בו שלש פרוטות, מה נפשך, אי שותפי הן בו אין כאן משום השבת אבידה' והיינו משום שאינו שווה פרוטה לאף אחד מהם.

14. בשו"ת בית יצחק (אבע"ז פז, ז) דן באבידת דרכון, ונוקט בפשיטות שכיון שאינו ניתן למכירה והנייר מצד עצמו אינו שו"פ אין עליו חיוב השבה. ולכאור' סובר כחידושו של נתי"מ (קמח, א) שחפץ שאינו שווה ממון אלא לבעליו, אין לו דין ממון ומי שמזיקו אינו חייב לשלם, וא"כ גם אין חיוב להשיבו, ואם כנים הדברים, הרי שלחזו"א (ב"ק ג, ג) והקהלת יעקב (ב"ק לט) שחלקו על הנתי"מ יהיה חיוב השבה.

אכן יתכן שאפילו לדעת הנתי"מ עצמו יהיה חיוב בהשבה, כי הנה הנתי"מ כתב בדבריו במזיק לפי מה דקיי"ל שדבר הגורם לממון לאו כממון (וכ"כ המלואי משפט בהגהותיו על הנתי"מ שם), אבל גם נתי"מ מודה שלשית ר"ש שדבר הגורם לממון כממון דמי המזיק חייב, ויש לומר שהשבת אבידה שאני ממזיק ולכו"ע חייב דבר הגורם לממון, עפ"י מ"ש בשו"ת ח"י הרי"מ (אבע"ז טז ד"ה ומוישב בזה) וז"ל 'אך למ"ש י"ל כיון דרבי קרא שור לגיזת זנבו (גמ' ב"מ כז, א) אף שאינו שווה פרוטה עתה חייב משום שיכול לבא לידי שווה פרוטה אח"כ. והא זה רק גורם לממון א"כ חייבה תורה בהשבה דבר הגורם לממון ופשי"כ ששטרות דחייב בהשבה שהוא מיד דבר הגורם לממון בודאי כנ"ל. ובפשיטות 'ל כיון דהא דמעטינן אבידה שאין בה שווה פרוטה הוא מאשר תאבד ופרש"י ז"ל שיהיה קרוי אבידה כו'. והפ"י הוא שחשוב אצלו שקרוי אבוד ממנו. א"כ ממילא שטרות דכיון שהם גורם לממון וחשוב שקרוי אבוד ממנו ממילא הוי בכלל אשר תאבד דחייב אף שאינו שווה פרוטה כנ"ל, ולפי"ד מוכח מהתורה שיש חיוב השבת אבידה אפילו בדבר שאינו אלא גורם לממון, ואי"ז נוגע לנידון הנתי"מ במזיק שדבר הגורם לממון לאו כממון דמי, ולפי"ז אפילו נתי"מ הסובר בעלמא שחפץ שאינו

בר מכירה בשוק אינו ממון, באבידה מודה גם הוא שיש חיוב השבה. כעין דברי הח"י הרי"ם כתב גם הגר"מ פיינשטיין (דברות משה סי' לא הערה מד) שמבאר תירוץ התוס' (כו, א) ד"ה לגיזת זנבו) בריבוי התורה שחייב המוצא לגזוז זנבו של השור, שהגם שמה שהוא גוזז עשוי אינו שו"פ, מ"מ ע"י הגיזה יצמח עוד צמר, וביחד ירויח בעל השור שו"פ, וא"כ יש גזה"כ מפורשת שגם דבר שאינו שו"פ, אם הרווח לבעלים הוא שו"פ יש עליו חיוב השבה. (וע"ע בחי' רעק"א המובא בפת"ש (רסו, א) שדן ביהודי ששומר חפץ של עכו"ם ונאבד, אם יש חיוב השבה כדי להציל השומר מלשלם, ונשאר בצ"ע. ולכאור' לפי הנ"ל מה הסתפק בזה, שמכיון שבהשבתו יש רווח למאבד יש בו חיוב השבה, ויש לחלק, ששם מצד החפץ ודאי אין חיוב השבה כיון שהוא של גוי, ומקום הספק הוא רק מצד הבעלים אם יש להצילו מנזק, כמו שמצאנו בגמ' (לא, א) בראה מים ששופטין

ובאין הרי זה גודר בפניהם.)
דבר אברהם (א, ט ס"ק ד-ה) מחלק מסיבה אחרת בין אבידה לתשלומי נזק, והוכיח שגם חפץ שאינו שו"פ בשוק אם יש בו מעלה לבעליו ששווה עבורו ממון, נחשבת המעלה הזאת גופו ממון, וביחס לבעליו יש לחפץ שו"פ בגופו, ויש עליו חיוב השבת אבידה ומי שמזיקו נחשב מזיק, ורק לעניין תשלומין כתב הנתי"מ שהמזיק אינו חייב לשלם אם אינו בר מכירה, מכיון שיש דין מיוחד שנלמד (ב"ק נח, ב) מהפסוק 'ובער בשדה אחר' ששמין בכמה נמכר בשוק, אבל לשאר דינים נחשבת שוויונותו לבעליו כגוף הממון. ומכוח זה חידש הדבר אברהם, שחייב להחזיר בהמה לבעליה גם אם עלות ההשבה היא ככל שווי הבהמה, כיון שמ"מ ירוויחו הבעלים 'כושרא דחיותא', הגם ש'כושרא דחיותא' אין לה שווי עצמי של ממון. (וכתב הד"א שא"א להוכיח כן מתוס' (לא, ב ד"ה א) כיון שתוס' מחייבים שם רק בנטל כבר.)

ובנוסף לכל הנ"ל, לפי ביאור המנחת שלמה (תנינא קל"ה ד"ה ונראה מעיקר הדין) בדעת הנתי"מ שחידושו הוא כשיש לניזק רק שיעבוד ולא גוף הממון, א"כ לא דיבר הנתי"מ מאומה בנידון דנן.

15. כמו כושרא דחיותא הנ"ל שאינה שווה כסף רק טרחא.
16. כן כתב הגר"מ פיינשטיין (סי' ד בקונטרס המודפס בס"ס השבת אבידה כהלכה), ומשפט האבידה (רסב, מ"ז א, ג) בשם הגרי"ש, ובטעם הדבר כתבו בפשיטות מכיון שההפסד לבעליו הוא שו"פ. ולפי"ז לכאור' הם חולקים על הבית יצחק (לעיל הערה 14). אמנם יתכן שבנידון זה יסיכם הבית יצחק שחייב להכריז, כי יש הבדל גדול בין נעל

מ"מ היינו דוקא בעדים, ונ"ל מ"מ היינו דוקא דנטלו כבר. אבל אינו מחויב ליתלו' ומבואר בדבריו שהגם שלא היה חייב ליתלו, אם נטל נעשה עליו שומר.
5. כן פסק במשפט האבידה (מ"צ רנט: א ג) בשם הגרי"ש"א שחייב להרים אם שייך להוכיח הבעלות בעדים, ומטעם ספיקא דאורייתא לחומרא. והנה כתבנו לעיל שלפי רעק"א בנמוק"י חייב להרים אפי' אם אין שייך להוכיח עדים, ורק לפי שו"ע הרב והתהלה לדוד החיוב להרים הוא רק כשאפשר להוכיח ע"י עדים, ונראה שהגרי"ש"א חשב שרק לדעת שו"ע הרב ולא לנמוק"י אליבא דרעק"א.
6. כן הוכיח בחי' ר' מאיר שמחה ממה שכתב בגמ' (כו, ב) 'דראה סלע שנפלה...המתין לה עד שנתיאשו הבעלים ונטלה אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם בלבד', ופירש רש"י 'נטלה לפני יאוש - שלא שהה כדי למשמש זה בכיסו', וע"כ מדובר בדבר שאין בו סימן שאם ירגישו הבעלים יתייאשו, ובכ"ז כתבה הגמ' שאם אינו נטלה עובר משום לא תוכל להתעלם, וא"כ אפשר להוכיח לכה"פ שאם המוצא יודע ממי נאבד חייב מן התורה להחזירו אפי' אם אין בו סימן. וכן הוכיח בתהלה לדוד (שם).
7. דווקא חפצים ששייך בהם טב"ע, למעט חפצים חדשים שעדיין אין לבעליהם טב"ע בהם, כיון שאנו פוסקים (סי' רסב, כא) כר"ש בן אלעזר במשנה (כא, א). וכן חפצים שבעליהם אינם מדקדקים בהם כדי שיהיה להם טב"ע, וכמ"ש תוס' (כד, א ד"ה ומודה).
8. דעת המחבר (רס"ב כ"א) שבכל מקום אם מצא חפץ ששייך בו טביעות עין חייב להכריז, ואפילו אם אין ת"ח מצויים שם. הטור והרמ"א (שם) חולקים על המחבר ומחייבים להכריז רק במקום שמצויים ת"ח שיש להם נאמנות כשמוזהים אבידתם ע"י טב"ע. מקור שיתום הוא הרמב"ן, שהנה במשנה כתוב שאי"צ להכריז אבידה שאי"ב סימן, והק' הרמב"ן (כג, ב ד"ה ולא צריכא) שגם אם אי"ב סימן מ"מ יתכן שנפלה מת"ח שמחזירים לו עפ"י טב"ע גם בלי סימנים, ותיירן, שהמשנה מדברת במקום שאין ת"ח מצויים ולכן אי"צ להכריז. והגרי"א (סק"ל) למד זאת מדין עיר שרובה עכו"ם שאי"צ להחזיר האבידה, ובמשפט האבידה (שם מ"ז צ"ב) דקדק ממנו שמקום שת"ח מצויים בו היינו רק אם רוב האנשים שמצויים שם ת"ח. כמו"כ כבר הזכרנו (הערה 3) שרעק"א הסתפק בדעת תוס' אם יש חיוב השבה בחפץ שיש בו טב"ע, ואפי' במקום שאין ת"ח מצויים, מכיון שיתכן שבעליו יוכיח את בעלותו בעדים.
9. כ"כ הרמ"א (שם). והגם שנחלקו הפוסקים אם יש דין ת"ח בזמנינו, מ"מ הרמ"א (רסב, כא) לא חלק בין זמנינו לזמן הגמ' מזהו ביאורו הט"ז והשב"י (א, קסז הובא בפת"ש רסב, ב) בדעתו שגם בזמנינו יש דין ת"ח והסכימו לו. וכ"כ הרעק"א (גליון השו"ע) בשם גן המלך, וכ"כ בספר מעשה רוקח על הרמב"ם (גו"א יד, יב). והסמ"ע (מו) ושו"ע הרב (ט) הסתפקו בזה.
10. כמבואר בשיטמ"ק (כג, ב) בשם התוס' שאנן ז"ל 'נראה לי להוסיף... שאם האבידה דבר שהוא ידוע על הרוב לצרובא מרבנן, כגון ספרי עיני, דאפילו באתר דלא שכחתי חייב להכריז, שהרי זה סימן מובהק להם'.
11. על קושיית הרמב"ן שהזכרנו בהערה 8 תירץ הראב"ד (הובא ברמב"ן שם) 'נראה לי שזו ההכרזה אינה כשאר ההכרזות שאינה אלא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דשכיחי רבנן', והגם שהראשונים אמרו ותרדמים אחרים לקושיא הנז' וא"כ אין לנו הכרח לומר כהראב"ד, בכ"ז לא מצוינו שטרות כדבריו כי הטעם שצריכים להכריז הוא רק כדי שישמעו הת"ח, וא"כ די לנו שיכריז בצורה שהת"ח ידעו מזה.
12. הגמרא (כו, א) למדה מלשונות הפסוק 'אשר תאבד' "ומצאתה" שאבידה פחות משו"פ אינה חייבת בהשבה, אכן לעניין שיזכה בה מיד נחלקו המפרשים, ומחלקותם היא מה נלמד ממייעוט הפסוק, האם נלמד שהמוצא זוכה מיד ואפילו לפני יאוש, או שנלמד מזה רק שאין חיוב חזרה, אבל עכ"פ לפני יאוש (שהחפץ עדיין של המאבד) אינו זוכה בו. באבן האזל (ד"ה כבר כתבנו) דייק מהרמב"ם (גו"א יא, יב) שכתב 'אבידה שאין בה שווה פרוטה אינו חייב להטפל בה ולא להחזירה' שדעתו שאין המוצא זוכה בה לפני יאוש והתורה מיעטה רק מחיוב השבה, (וכן הבין לדעת הרמב"ם הינות אתם (כג ד"ה ואלבא דהר"מ), והמחנה אפרים (גזילה א) כתב כן מעצמו) ומדברי הטור (רסב, ג) שכתב 'הרי היא שלו' למד האב"ה א שדעתו שזוכה אפילו לפני יאוש. (וביאר השערי יוסף ד, ח ד"ה והנה יש) בדעת הטור, שהגם שמייעוט הקרא אינו רק מחיוב השבה, אולם כתוצאה מזה שאין חיוב השבת אבידה נעשית האבידה אבודה ממנו ומכל אדם וממילא המוצא יכול לזכות בה, אבל הברכת שמואל (יז, ה) למדו מגזה"כ "ומצאת".) והנפק"מ בין הרמב"ם לטור, אם חטפה אחר מהמוצא לפני יאוש, או שהמוצא אכלה לפני יאוש, שלפי הרמב"ם הוא גזל פחות משו"פ (כ"כ בשיעורי רבי שמואל ב"מ מט, ב ד"ה הנה). ועכ"פ לכו"ע יזכה בו המוצא אחרי יאוש הבעלים, כיון

«המשך בעמוד 5»

צוואה בלשון בקשה ובדין מצוה לקיים דברי המת

נכתב עפ"י שיעור שנמסר ביום עיון כ"ח תשרי תשע"ה

צוואה שכתובה בלשון בקשה

בדין צוואה הכתובה בלשון בקשה ולא בלשון ציווי, כתב הרמ"א בסיומן רנ, כא ז"ל: מי שמבקש מירשיו שיעשו כך וכך מנכסיו, מקרי צוואת שכיב מרע, כי מה שביקש לא עשה רק לחזק את הדברים. ע"כ. פירוש דבריו, שגם אם כתב בלשון בקשה הרי זו צוואה, אלא שציווה בלשון רכה. ומקורו בתרומת הדשן (פסקים סימן צט).

וכתב הביאור הגר"א עפ"י תרומת הדשן, שאע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר יש, שהנה בעקידה אמר הקב"ה לאברהם "קח נא את בנך", ואמרו חז"ל (סנהדרין פט, ב): אין נא אלא לשון בקשה. משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה, והיה לו גיבור אחד ונצחם, לימים עמדה עליו מלחמה חזקה, אמר לו המלך, בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו, שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש. אף הקב"ה אמר לאברהם, ניסיתך בכמה ניסיונות ועמדת בכלם, עכשיו עמוד בניסיון זה, שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש. ע"כ. ומבואר שהעקידה הייתה בקשה, ומ"מ מצאנו בגמ' (יומא כה, ב) שהא שזריזים מקדימים למצוות נלמד מפרשת העקידה שגא' 'וישכם אברהם בבקר', ומבואר שהעקידה הייתה מצוה, על אף שבאה בלשון בקשה.

ונידון תרוה"ד ז"ל: על דבר הצוואה שצוה הנ"ר קנובלו"ך ואמר אל בנו (יוסף): אבקשך שאם יזמן השם ליתומה זו זיווג נאה ויפה, שתניח לה כל החיובא שהיא חייבת לך... ורצה מורשה של ר' יוסף שאינה צוואת שכיב מרע אלא בקשה בעלמא... ואשר נסתפקת אם הבקשה צוואה או לאו, נראה הדעת נוטה דצוואה גמורה היא. ומה שאמר בלשון בקשה כדי לזרזם ולקיים הדבר ששיאנה בעין יפה... מ"מ לא ברירא לי הני ראיות לאפוקי עליהו ממון מחזקתיה. אמנא אי בדידי הוי כי הך עובדא לא הייתי מחזיק בממון כזה כלל, כי הייתי חושש לגזל יתומים שהרי הן כהקדש בכמה מילי. ואי לדידי ציית הנ"ר יוסף לא יבטל כלל מצות אביו הנכבד, שאמר בשעת פטירתו אלא יעשה ממש כמו שאמר. ע"כ.

והקשה הרעק"א על הרמ"א, איך נקט הדין בפשיטות, והרי התרוה"ד עצמו לא בריר לו כך, וגם הב"י (סימן רנג) הביא דין זה וכתב שתרוה"ד גמגם בדבר. וגם בלשון התרוה"ד משמע שלא רצה לכפות על היורש שיקיים הצוואה, אלא המליץ לו לשמוע בקולו ולקיים הצוואה.

והנה התרוה"ד כתב עוד, שבמתנת ש"מ אין צריך לא לשון צוואה ולא לשון מתנה אלא אמירה בעלמא, והביא ראיה מהגמ' (גיטין מ, א): רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן, מי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפחתי קורת רוח עשתה לי יעשה לה קורת רוח, כופין את היורשים ועושים לה קורת רוח, מאי טעמא מצוה לקיים דברי המת. ע"כ. ולכאורה יש להבין מה ראיה יש מכאן, והרי הוא ציווה בפירוש 'יעשה לה קורת רוח' ואין זה לשון בקשה, אכן לפי גרסת הרשב"א בגמ' נחא טפי, שגרס 'תעשו לה קורת רוח' והוא יותר לשון בקשה. והעיקר נראה, שהרי הש"מ לא פירש הנחת רוח שיעשו לה, וכתב רש"י 'ואם אין רוחה נתקררה בלא שחרור יסחררה', ולכן הוא כמו בקשה, שביקש שיעשו מה שבידם לעשות לה קורת רוח.

ונראה לתרץ דעת הרמ"א שהעתיק דין התרוה"ד להלכה, שיש מקום לחלק אם בקשת המת היא בנכסיו שלו או שבקשתו בנכסי היורש, ודין הרמ"א הוא במי שמבקש מירשיו שיעשו כך וכך בנכסיו, ובזה לכא' אלימתא ראיתו של תרוה"ד מדין פלונית שפחתי יעשו לה קורת רוח' שאין צורך בלשון צוואה, ומה שגמגם התרוה"ד הוא דווקא בנידון דידיה שהאב הוריש החוב לבנו ואמר 'החוב שחייבת לך', והיינו שאחרי שירש

את החוב הוא מבקש ממנו שימחול לה את חובה, ובזה כיון שהצוואה בממון הבן פקפק התרוה"ד אם להוציא ממון.

ואף אם נאמר שאין לחלק בזה, מ"מ הכריע הרמ"א לנקוט צד זה של תרוה"ד להלכה, וכן נקטו הלבוש והגר"א הערך לחם והערוך השלחן והמהרש"ם (ח"ב סי' רכד).

בשו"ת המהרש"ם (שם) דן בצוואת האדמו"ר מסאדיגורא שכתב כך: "אני בטוח בצדקת בני שיעשו רצוני בלי שינוי כי כן רצוני", ולא כתב בלשונו צוואה או בקשה, וכתב המהרש"ם שזהו דין הרמ"א, ולכן קיים את הצוואה, אכן מהרי"א הלוי טען שזו רק בקשה ואיננה מחייבת. ויש לבאר דעת המהרי"א, שהוא סובר שצוואת ש"מ היא דווקא כשהמצווה פונה אל היורש, ובזה פסק הרמ"א שאף שפונה אליו בדרך בקשה דינו כמצווה, אך האדמו"ר מסאדיגורא כתב בלשון כללי שהוא סומך על בניו שיעשו רצונו, ולא כתב בלשון של פנייה, ולכן אין לבקשה דין צוואה. עכ"פ ברור שנקטו דין הרמ"א למעשה.

צוואה בלשון בקשה באפוטרופוס

ובהא דמועיל לשון בקשה יש לדון, שהנה התרוה"ד כתב שמה שציווה הש"מ בלשון בקשה דווקא היה כדי שיתן הבן בעין יפה ולא ע"י מריבה ומחלוקת, ואף שכוונתו הייתה לצוואה גמורה, כתב בדרך בקשה כדי לפייס הבן שיתן בעין יפה, וא"כ אולי יש לומר שטעם זה שייך רק ביורשים שצריכים ליתן משלהם וחושש המוריש למריבה, משא"כ ש"מ שהקדיש נכסיו או חילקם לצדקה, ומינה אפוטרופוס על הנכסים שינהל את הקרן ואמר לו בדרך בקשה למי לתת, בזה אולי י"ל שבאמת התכוון רק לבקשה, כי מנהל הקרן אין לו שייכות לנכסים ואינו מפסיד כלל אם יתן מה שהנותן ביקש, ואין מקום לפייסו בלשון רכה, וא"כ אולי זה שאמר בלשון בקשה מראה שכוונתו הייתה באמת לבקשה בעלמא ולא לציווי.

וכבר נחלקו בזה הגאון הרב שלמה שמשון קרליץ והגר"ש אלישיב, הגר"ש טען כנ"ל, אך הגריש"א טען שגם באופן זה שייך צד הפסד לאפוטרופוס, שלולא בקשת המת היה לאפוטרופוס טובת הנאה שהיה יכול לחלק כרצונו, ומחמת הבקשה הוא משועבד לחלק כרצון בעל הקרן, ולכן ציווה בלשון בקשה לפייסו. ויש להבחין בסברא זו, שאם הוא מנהל הקרן זה מכבר ועכשיו הבעלים מגבילים אותו בחלוקה, אז שייכת הטענה שמפסיד טובת הנאה, אך אם נתמנה עתה למנהל הקרן ומורים לו איך לחלק, בזה ודאי שאין לו שום הפסד, שהרי מעולם לא הייתה לו טובת הנאה. ומ"מ י"ל שמכיון שיש בציווי נפק"מ למנהל הקרן, אף שאין זה הפסד, מעדיף המת לומר זאת בלשון בקשה. ובעיקר הדין נראה לומר שמאחר שלשון זה של בקשה פירושו ציווי, קשה לחלק

1 ולהעיר בעניין העקידה, שהנה הר"ן בדרשותיו (דרוש השישי) כתב יסוד, שמי שרוצה להיכנס בעובי הקורה בעבודת השם, יעשה מעשים רחוקים מן הטבע, וכתב ז"ל: והיותר רחוק מן הטבע הוא מעשה אברהם אבינו ע"ה בעקידת יצחק, כי לא היה נמשך לו עונש כלל אם לא היה רוצה לשחוט את יצחק, כי לא ציווה לו השם יתברך, והנה הבטיח לו כי ביצחק יקרא לך זרע, וכבר נודע שזה המאמר קח נא את בנך לא היה ציווי אלא בקשה. ע"כ. ואומר הר"ן, שהקב"ה ביקש מאברהם שימחול לו הבטחתו "כי ביצחק יקרא לך זרע", ואברהם אבינו היה יכול לעמוד על הבטחתו שהבטיח לו הקב"ה, אלא שמרוב אהבתו עשה את רצון הקב"ה. עכ"פ רואים שדעת הר"ן שהעקידה הייתה באמת רק בקשה ולא ציווי כלל.

«המשך בעמוד הבא»

בזה ולדון בכל פעם למה אמר בלשון בקשה, ולכן נראה להלכה שבקשה תמיד פירושה ציווי.

איסור העברת נחלה בכתב בלשון צוואה

והנה ידוע הדין (רפב, א) שאין להעביר נחלה ממי שראוי לירש אותה. וכתב התשורת שי (סי' תמו) שבאופן זה שמצווה בלשון בקשה אינו עובר על איסור העברת נחלה, אך המהרי"ט סובר שגם כשאינו מקנה במתנת שכ"מ אלא נותן באופן של 'מצוה לקיים דברי המת' עובר על האיסור, ודבריו לא הובאו בתשורת שי. ומסברא נראה כמהרי"ט שאין נפק"מ איך מעביר הנחלה, כי למעשה עניין הדין הוא שהנכסים יהיו בפועל אצל היורשים ולא אצל אחרים.

הפתחי חושן מביא צוואה מעניינת של אחד מגדולי הדור שמבקש מהיורשים 'שתנתנו מעצמכם לאחרים', ונראה שהכוונה במילה 'מעצמכם' היא 'מרצונכם', ורצה להינצל מאיסור חז"ל להעביר נחלה, כיון שמבקשם שיתנו מרצונם, ואין בזה משום מתנת שכיב מרע ולא משום מצוה לקיים דברי המת, שאם לא ירצו לא יתנו.

גילוי רצון האם נחשב לצוואה

כתב בצוואה 'רצוני לתת לפלוני כך וכך', בעניין זה יש חילוק בין הלשונות וכמו שיבואר.

שהנה כתב הרמ"א בסימן ר"ג, ג: אמר רוצה אני שיהיו מטלטלים אלו לשמעון הרי זה לשון מתנה. ע"כ. והוא משו"ת הרשב"א (ח"ג סי' סז וח"ד סי' נ) שכתב שאין זה לשון הודאה אלא לשון הקנאה. והיו שהקשו שלכאור' סתר הרשב"א עצמו ממש"כ (ח"ג סי' רצו) וז"ל: לאה אלמנת שמעון נפטרה לבית עולמה והניחה בנים. ובא ראובן והעיד כי קצת קרובי שמעון בעלה היו מחלים אותה לעשות חסד עם יתומי בעלה, והיא בריאה, ואמרה: אין דעתי לתת לאחי ולא לשום אדם שבעולם כלום, אבל אני רוצה שיהיה כל ממוני הקדש, מלבד מה שאניח ליתומי בעלי הנזכר... והעיד עוד ראובן הנזכר שא"ל: הזהרי במה שתאמרי, כי מי שמקדיש נכסיו אין לו חרטה. ואמרת שהשבתו מיד: אני יודעת מה אומר, ויודעת מה שאני אומרת.

ופסק הרשב"א: יש לעיין אם יש ממש במה שאמרה לאה אם לאו. לפי שיש לבעל הדין לחלוק ולומר, שלא נתכונה זו להקדיש כל נכסיה מעתה, שאלו כן היתה אומרת הריני מקדשת כל נכסי, או כל נכסי היא הקדש, וכיוצא בזה. אבל עכשיו שאמרה אין דעתי שאתן לאחי ולא לשום אדם כלום, אבל רוצה אני שיהיה כל ממוני הקדש מלבד מה שאניח ליתומי בעלי, נראה שלא אמרה אלא לדחותם, שלא יחשבו שתתן נכסיה ליורשיה ולא תעשה חסד ליורשי בעלה, אלא אדרבא, ברצונה הוא שלא תתן ליורשיה, ושתתן ליורשי בעלה, ושתעשה כל שאר נכסיה הקדש. ותדע, שאלו היה בדעתה שתקדיש מעכשיו, היה לה ליתן ליתומי הבעל מה שעלה בדעתה לגרע מן ההקדש וליתן להם, ומאי 'מלבד מה שאניח ליתומי בעלי' דקא אמרה. ע"כ.

ומשמע מדברי הרשב"א, שהטעם שאין ממש בדבריה הוא מכיון שאמרה 'רוצה אני שיהא כל ממוני הקדש' ולא אמרה 'הריני מקדשת כל נכסי, או כל נכסי יהא הקדש', וזה סותר לכאור' פסק הרשב"א שהביא הרמ"א. אכן י"ל שאין כאן סתירה, והעיקר שאין כלום בדבריה הוא כהמשך דברי הרשב"א, מכיון שלמעשה לא אמרה כמה היא נותנת להקדש וכמה ליתומים.²

2 ועיי"ש ברשב"א שהאריך עוד שאין ממש בדבריה. א'. "שלשון 'שאניח' משמע לאחר פטירה, וזה יורה שאינה מקדשת ולא נותנת עכשיו, אלא שמגלה דעתה שרצונה להקדיש נכסיה אחריה, ולהניח קצתם באותה שעה ליתומי הבעל". ב'. "שלא עלה על דעתה להקדיש היא כל נכסיה מעכשיו, ותפיל עצמה ליד גבאי צדקה או לחזר על הפתחים". וההוכחה לזה "שאם נתכונה להקדיש מעכשיו, א"כ מעתה

והנה מרן הב"י כתב באבקת רוכל (סי' פא) וז"ל: הדברים פשוטים שאין זה לשון מתנה כלל... וכיון שאין כאן לשון מתנה, לא יטול שמעו' מנכסי ראובן אחיו כלל אלא הכל לשרה בת ראובן. וכבר נשאל הרשב"א (כוונתו לתשו' שנפסקה ברמ"א) על מי שהקנה מטלטלים לשמעון בהודאה, לומר 'שמודה בפני עדים שרוצה שיהיו אותם מטלטלים לשמעון וכתבו לו העדים שטר מאותה הודאה, והשיב דלא קנה. ע"כ. והקשה הערך השולחן (סי' רנ, כב) שזה תמוה, שהרי הרשב"א כתב שכשאומר רוצה אני שיהיו מטלטלים אלו לשמעון הרי הקנאה, ונשאר בצ"ע.

ולכאורה יש לתמוה על תמיהתו, שהנה מעשה הרשב"א היה, שראובן רצה להקנות ע"י הודאה, בזה שהודה בפני עדים שרוצה שיהיו מטלטלים אלו לשמעון, וכתבו העדים שטר מאותה הודאה. ורצה השואל לומר שקנה מדין אודיתא כמו באיסור גירוא (ב"ב קמט, א), והיינו שהקניין הוא ההודאה עצמה, ואף שאין ההודאה אמת, מ"מ ע"י ההודאה הוא מקנה לזה שמודה לו. ובה חילק הרשב"א, שכשאומר רוצה אני אין זה לשון הודאה אלא לשון הקנאה וקנה, אך בלשון הודאה אינו קונה, ודלא כדעת תוס' שקונה [וכן הוא דעת הרבה ראשונים, וכן נקט הקצות החושן (סי' קצד) הלכה למעשה]. וזה מש"כ האבקת רוכל שבהקנאה בהודאה לא קנה.

והנה בשו"ת יכין ובוועז (ח"ב סי' לו) כתב בשטר צוואה שאמר השכ"מ 'רצוני לתת', שדבריו פורחים באוויר ואין להם על מה שיסמוכו, שהרי אמר שרוצה לתת ולא נתן, ולא הביא את הרשב"א כלל. והביאוהו האחרונים להלכה. וכבר ביארו בזה, שיש חילוק אם אמר 'אני רוצה לתת לפלוני' שכתב היכין ובוועז, או שאמר 'אני רוצה שיהיה לפלוני' שכתב הרשב"א. שאם אמר שרוצה לתת, אנו אומרים שמה בכך שרצה לתת והרי לא נתן בפועל, אך 'יהא לפלוני' הוא לשון מתנה, שמעכשיו יהא לפלוני כפי מה שאמר.

בעניין מצוה לקיים דברי המת

כתב השו"ע (רנב, ב): מצוה לקיים דברי המת, אפילו בריא שצוה ומת, והוא שנתנו עכשיו לשלש לשם כך. ע"כ. ואף שדעת רוב הפוסקים להלכה שאין צריך שיהיה מושלש דווקא לשם כך, מ"מ כתב הבנין ציון שהיורש יכול לומר 'קים לי' שצריך שיושלש לשם כך. ולכן מי שמשלש יש לו לשים לב ללשון שאומר לשלישו. לדעת המרדכי, אם אמר לשליש "אם אצטרך לכספי תחזירנו לי, ואם אמות תמסרנו לפלוני", שאין זה נקרא שהושלש לשם כך, כיון שעיקר המסירה הוא לצורך עצמו, ואף שלא אמר שהעיקר לצורך עצמו, מ"מ כשאומר את צורכו וצורך אחרים, אנו מפרשים שהעיקר הוא הצורך שלו. והובא ברעק"א (שם) ובנתיות

היה כל ממונה הקדש וגוזלת היא את ההקדש כל שתטול מכל נכסיה אפילו שוה פרוטה שלא מדעת הגזברים, ומדוע לא הצילו העדים לעניים בעת ההיא. ואין לומר (שחשבו העדים) שלא הקדישה אלא לאחר מיתה, שהיא לא אמרה כן. ואין במשמע דבריה אלא או שהיא מקדשת מעכשיו כל ממונה, או שאינה מקדשת כלום עכשיו, אלא שמגלה דעתה שרצונה לעשות כן". ולכן כתב הרשב"א "נראה יותר שלא אמרה כן אלא לדחות אותן המתחננים לה מעליה ולפייסם בדברים. ויש לנו כיו"ב לסמוך על אמדן דעת זה כל שיש טענה לסמוך עליה, כגון שכיב מרע שכתב כל נכסיו, שאפילו קנו מידו, אם שייר כלשהו מתנתו קיימת, ואם לא שייר כלום אז אין מתנתו קיימת, שלא עלתה על דעת שיתן כל נכסיו והוא ימות ברעב". ג'. עוד הוכיח שלא התכוונה להקדיש מעכשיו "מה שאמר אליה ראובן העד 'הזהרי במה שאת אומרת, שהמקדיש כל נכסיו אין לו חרטה'. שאם היא הקדישה מעכשיו, איך תזהר היא מעתה והלא כבר הקדישה, אלא, שהוא היה מזהירה שלא תקדיש כלום שאם תקדיש לא תוכל עוד להתחרט, והיא קבלה עצתו, והשיבתו 'יודעת אני מה שאתה אומר, ואזהר בשקרים'".

« המשך בעמוד 8 »

לו שווי בשוק, חייב להכריז עליו.

5. מצא נעל יחידה חייב בהשבה, הגם שבשוק אין לה שווי של פרוטה¹⁶.

אבידה במקום שאין מחזירים

6. מצא אבידה במקום שאין המוצאים מחזירים אבידות, יכול לקחתה

יחידה לדרכון. דרכון אין לו שום שוויות כי אינו בר מכירה כלל, והוא רק דבר הגורם לממון או ממון בגדר של לדידי שווה לי, אבל נעל - הגם שאיננה ברת מכירה כשהיא יחידה, אבל יחד עם הנעל השניה היא ברת מכירה ושוה חצי מזוג נעליים, (וכמש"כ הערך שי (שדמ, ב) בשומר על זוג נזמים שנאבד לו א', שצריך לשלם חצי מערכו של זוג כיון שזה השוויות של א', הגם שעכשיו הנזם הב' אינו שווה חצי מערכו של זוג) ולכן אם מצא נעל יחידה, כיון שהנעל השניה נמצאת אצל הבעלים, יש לה שוויות ממונית, ולכו"ע תהא חייבת בהשבה. יש לציין למש"כ בגליון 70 (הערה 30) שהגם שיש חיוב השבה בנעל א', מ"מ לפעמים עדיף לא להרים את הנעל, וכגון אם מסתבר שבכך יקל על הבעלים למוצאה, וגם בהרבה מקרים היא נחשבת כשמורה במקומה כשאין לחוש שמישהו יקחנה לעצמו.

17. מקור הדין הוא בברייתא (כד, א) (דבי שמעון בן אלעזר אומר המוצא בסרטיא ופלטאי גדולה ובכל מקום שהרבים מצויין שם הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתיאשין מהן" ולהלכה פוסקים כו' שמעון בן אלעזר בעיר שרובה עכו"ם כמש"כ הרא"ש (סי' ז) "וכתב רב אלפס כיון דרב אסי סבר כוותיה ברוב עכו"ם ולא ברוב ישראל קי"ל הכי הלכתא", וכן פסק השו"ע (רנט, ג) "אם רוב העיר עובד כוכבים, או אפי' רובה ישראל ומצאה במקום שרוב העוברים שם עובדי כוכבים אינו חייב, אפילו אם ידע שמישראל נפלה ויש בה סימן, שודאי נתיאשו הבעלים וכגון שהוא מדברים שיש לתלות שידע מיד בנפילתו".

18. הדבר תלוי במקום המסוים שהאבידה נמצאת שם, ואין הולכים אחר רוב העיר. כן מבואר בדברי השלחן ערוך שהעיקר בהערה הקודמת, והקשה הסמ"ע (ס"ו) למה הקובע הוא מקום האבידה, הא רוב וקרוב הלך אחר הרוב, וגם אם הקרוב לאבידה הם גוים יש לתלות ברוב בני העיר, ותידין, שרק במקום שהקרוב הוא במקום אחר אז הולכים אחר הרוב, אבל כאן הקרוב הוא במקומו ולכן זה הקובע. הט"ז (ס"ג) מתירן שכאן אין מקום לדון בדינים אלו, מכיון שהקובע הוא אם בעליו מתיאשים, והיות שלמעשה בעליו מתיאשים אם רוב העוברים שם הם גוים לכן הנוטל זוכה בו.

19. בגמ' נראה שרבים מצויים מועיל אפילו ברשות היחיד, מזה שהגמ' מביאה כדוגמא לדין הזה "המוצא מעות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובכל מקום שהרבים מצויין שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתיאשין מהן" ובתי כנסיות ובתי מדרשות הם ר"י.

ונחלקו הראשונים בכונת ר"ש ב"א שאמר "ובכל מקום שהרבים מצויין שם", האם כל רשות הרבים בכלל זה או רק מקום שמסתובבים בו בפועל הרבה אנשים. הרשב"א (ד"ה מפני שהבעלים) כתב "וסרטיא ופלטאי דנקט רשב"א נראה ודאי דבדוקא נקט, ומקום שהרבים מצויים שם דאמר דוגמא דסרטיא ופלטאי קאמר, ולקמן נמי דקתני מצא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובכל מקום שהרבים מצויים שם דומיא דבתי כנסיות ובתי מדרשות קאמר הא במקום שמצויים שם **קצת רבים** כגון רשות הרבים דעלמא אפי' ר"ש מודה דחייב להכריז, דאי לא תימא הכי ל"ל דנקט סרטיא ופלטאי ובתי כנסיות ובתי מדרשות, וכ"כ הריטב"א (ד"ה והמוצא בסרטיא), אלא שאינו מחלק בכמות האנשים אלא בתדירותם, וז"ל "המוצא בסרטיא ופלטאי גדולה ובכל מקום שהרבים מצויין. פי' דוקא נקט הני לאפוקי רשות הרבים דעלמא **שאין הרבים מצויין תדיר** דהתם ודאי לא מייאש, דאי לא ליתני רשות הרבים סתם ותו לא, ועוד דא"כ ע"כ פליגי רבנן עליה דרשב"א ברוב ישראל דהא כולה מתני' אפי' ברה"ה חייב להכריז חוץ מכריכות", והנה לשיטתם אין הדבר תלוי בשם רשה"ד, אלא צריך שיעברו שם הרבה אנשים.

אכן יש להוכיח שתוס' חולקים עליהם, שמכח הראיה השנייה של הריטב"א כתבו תוס' (כד, א ד"ה את"ל) שע"כ אין גורסים בגמ' "אם תמצא לומר אפילו ברוב ישראל נמי אמר, פליגי רבנן עליה או לא פליגי" כי "ודאי הא לא מספקא ליה אם פליגי ברוב ישראל ופשיטא ליה דפליגי מכח מתני'", והיינו שתוס' סוברים שר' שמעון ב"א מתיר בכל רה"ה ואינו דורש שיהיו רבים מצויים שם תדיר, ולכן מחקו את הגירסא, ודלא כהריטב"א שמכח הגירסא הוכיח שר"ש ב"א לא דיבר בכל רה"ה. בתוס' הרא"ש (ד"ה פליגי רבנן) ישב קושיית התוס' כמו הריטב"א ונראה לכאן (עיין מש"כ בהמשך) שסובר כמוהו, וז"ל "יש לחלק בין ברשות הרבים דמתניתין לסרטיא ופלטאי ומקום שהרבים מצויים שם דקאמר ר' שמעון בר' אלעזר". מאידך, מהרמב"ם בפיה"מ משמע שסובר כתוס', כי מכלל "מקום שרבים מצויים" הוציא רק רשות היחיד, וכן כתב המאירי "עיר שרובה גוים שמצא סוברה ר"ה שלה". וכן מצאנו שנחלקו בזה בשיטה מקובצת, שמביא תוספות חיצוניות הסובר כהרשב"א, ועוד שיטה חולקת וז"ל "כל מקום שהרבים מצויין שם אתא לאתווי רשות הרבים וצדי רשות הרבים ולאפוקי סימטא ומבואות".

גם האחרונים נחלקו בזה, שהנה הגמ' (כו, א) העמידה את דברי המשנה "אם היה משכירו לאחרים אפילו בתוך הבית הרי אלו שלו", כגון שעשאו פונדק לשלשה נכרים, וכתבו ע"ז תוס' "בפחות משלשה לא מקרי רוב", וביאר הפנ"י הטעם שצריך ג' נכרים ולא די בב' הגם שבשני גוים כבר יהיה רוב עכו"ם, וז"ל 'התוס' לשיטתייהו

לעצמו אפילו אם יש בה סימן, מכיון שהבעלים מתיאשים ממנה¹⁷. ולכן, אם מצא אבידה במקום¹⁸ שרבים עוברים שם¹⁹ וציבור זה אינם מחזירים אבידות גם אם יראו עליהן מודעה²⁰, וכגון גוים או יהודים רחוקים מתו"מ²¹, מותר לקחתה לעצמו אם היא לאחר יאוש²².

דמשמע מדבריהם לעיל (דף כד, א) ד"ה בטמון **דרשב"א גופא לא קאמר דהוי יאוש בעלים ברוב עכו"ם אלא א"כ הוא מקום שרבים מצויים** דאל"כ לא מהני רוב עכו"ם לענין יאוש בעלים", וכ"כ הנתי' (רס, ח) לדינא, וכן פירש המרומי שדה (כו, א ד"ה כגון שעשאו). וזה שבפונדק מספיק שלשה נכרים להיחשב שרבים מצויים תמיד פירש בשיטה מקובצת (כד, א ד"ה וסרטיא בשם תוס' החיצוניות) "הא והמוצא בסרטיא ופלטאי גדולה ובכל מקום שהרבים מצויין שם דמשמע הא סימטא לא, אף על גב דשפיר יש בסימטא שלשה, משום דאין שלשה מצויין שם לעולם אבל פונדק מצויין שם שלשה לעולם דהא עשאו פונדק להם" (וכבר כתבנו שהוא סובר כהרשב"א).

אמנם רעק"א (כו, א ד"ה ואני בעניי) חולק על הפנ"י וז"ל "ואני בעניי לא ידעתי מנין לו זה בכונת תוס' כיון דאיכא במקום זה רוב נכרים הוי יאוש אף דאינו סרטיא ופלטאי מעבר לרבים, אלא דדוקא ברוב ישראל דיאוש משום אינשי דלא מעלו בזה בעי מקום מעבר לרבים דנמצאים בתוכם אינשי דלא מעלו" (ולפי דבריו שמחלק בין רוב ישראל לרוב עכו"ם, נמצא שאין הוכחה ברורה שהתוס' הרא"ש הנ"ל מסכים לרשב"א כיון שהתוס' הרא"ש ידבר ברוב ישראל, אבל מ"מ לשון תוס' הרא"ש משמע כהרשב"א). ולכאורה יש להק' על רעק"א והראשונים שהולכים בשיטה זו, למה נקט ר' שמעון ב"א מקום שרבים מצויים שם ולא נקט סתם רה"ה, והנה היד יוסף (תד"ה ואת"ל, בא"ד ודע) הולך בשיטת רעק"א והקשה ע"ז כמו שהקשינו, ותידין בב' אופנים, או שנקט כן משום שבמקום ששכיחי רבים אם רוב העיר הם גוים ממילא גם שם יהיה רוב גוים כיון שכל העיר מגיעים לשם, או להיפך, שהיה הו"א שבמקום ששכיחי רבים לא יקחו הגוים כי יפחדו שיהודים יראו אותם, לכן קמ"ל שאפי' במקום שנמצאים שם רבים מתיאש המאבד.

יש אומרים שהטעם שאפילו בעיר שרובו גוים אין הבעלים מתיאשים אם אין רבים מצויים הוא, שהבעלים חושבים שבנוסף לאפשרות שישראל כשר הרים, יתכן גם שאף א' לא מצא אבידתם, והם יבואו ויקחוהו בעצמם (כ"כ המשפט האבידה שע"ז נו בשם האחרונים וכ"כ מעיני החכמה ס"ק קד). ויש לציין, שכל מה שהצריכו הרשב"א וכו' שיהיו הרבים מצויים שם בדווקא, הוא רק במקום שאין היתר לקחת האבידה ומטעם שתולים שנפלה מהרוב גוים, כי אם אפשר לתלות בכך (עיין דיניו 9-10) אין צורך שיהיו שם הרבה גוים בפועל.

20. מה שתלנו הדין בזה שהרוב אינם מחזירים אפילו אם יראו מודעות, הטעם הוא שאם מחזירים ע"ז מודעות מסתמא יעשה כן המאבד ואינו מתיאש, וכך מבואר להדיא ברעק"א, שרק אם הרוב אינם מחזירים אפילו אם רואים מודעות אז מתיאש המאבד. (ובמקום כזה אנו תולים שהבעלים התיאשו הגם שיש מיעוט שמחזירים ע"ז מודעות כשוראים שהמאבד יהודי. וז"ל רעק"א "כפי דרך הב' הנ"ל בכונת תוס' בתירוצם דאף היכא דזוכה לעצמו לא הוי יאוש דהבעלים יסברו דהם יכריזו כך וכך אבדתי, ורק מכח צירוף תרואיהו דסוברים דא' מר"נ ימצאם. וגם אם המיעוט ישראל ימצאו כיון דלא יכריזו בקושי יכול להתברר". והנה בהערה הבאה כתבנו שהרמב"ם חולק על דברי התוס' כפי שביארם רעק"א, אולם מ"מ אין הכרח שהרמב"ם יחולק גם בדין זה).

21. כבר הבאנו שלהלכה נפסק שבמקום שרובו עכו"ם לוקח האבידה לעצמו. וכתבו התוס' (ד"ה כי קאמר) וז"ל "דאפילו יודע ודאי שמישראל נפל קאמר הרי אלו שלו, דהמפסיד מתיאש ואומר דכנענים שקלי ליה, ואפילו אם ישראל ימצאם לא יכריז דתולה דמן הכנענים נפל דהן רובא", והנה בנוסף לטעם הפשוט שהבעלים מתיאשים מכיון שתולים שגוי ימצאהו, הוסיפו תוס' שמתיאשים מכיון שגם אם ישראל ימצאהו יתלה שנפל מגוי, ומכוח הוספה זו של תוס' צידד רעק"א בדעתם שרק בצירוף שני הדברים יחד מתיאש המאבד, א' שיתכן שגוי ימצאו, וב' שאפילו ימצאהו יהודי לא יכריז מכיון שיתלה שנפל מגוי שהם הרוב. וכך הבינו המעניי החכמה (אות קג קיד) והדברות משה (ס' לא הערה כא) פשט דברי התוס'.

ולפי"ז המוצא אבידה במקום שרובו יהודים רחוקים מתו"מ לתיאבון אינו יכול לקחתה לעצמו מכיון שאין הבעלים מתיאשים, שהגם שהבעלים יודעים שאם ימצאהו אחד מהרוב לא יכריז עליה, אבל אם ימצאו א' מהמיעוט ששומרים תו"מ יכריז בודאי, כי יש חיוב להכריז אבידת העושה לתיאבון, וכיון שהתנאי השני של תוס' אינו מתקיים אין הבעלים מתיאשים. וכל זה לשיטת תוס', אבל הרמב"ם (גו"א יא, ז) כותב להדיא שדי במה שיש לתלות עפ"י הרוב שהמוצא יהיה גוי וז"ל "אם מצא בסרטיא ופלטאי גדולה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהגוים מצויין שם תמיד ובכל מקום שהרבים מצויין שם הרי המציאה שלו, ואפילו בא ישראל ונתן סימניה, שהרי נתיאש ממנה כשנפלה מפני שהוא אומר גוי מצאה".

ולהלכה כתבנו שאין חיוב השבה במקום שרובו רחוקים מתו"מ, והגם שלפי הבנת האחרונים הנ"ל בדעת תוס' חייב להכריז, מ"מ נראה להכריע כך מכיון שבדעת תוס' הוא רק ספק וברמב"ם נראה ברור שאין חיוב השבה. וכך פסק בדרכי חושן, וכ"כ בספר

« המשך בעמוד הבא

7. גם אם נמצאה האבידה במקום שיש שם רוב מסוים, אם אחד מהמיעוט מצוי שם יותר מהרוב, אנו תולים שהוא ימצא את האבידה.²³ ולכן, אם מצא אבידה בבית אבות וכדו' שהמטפלים שם הם גוים, מותר לקחתה לעצמו.

8. אם אחר כך הגיע בעל החפץ והוכיח בסימנים שהחפץ שלו, או שמלכתחילה המוצא יודע ממי נפלה האבידה²⁴, חייב המוצא להחזיר

השבת אבידה כהלכה (פרק ב הערה ז) בשם כמה מגדולי פוסקי זמננו, ובשם הגריש"א כתב, שלבד מכסף נהוג בציבור החילוני למסור ליד המשטרה את האבידות שמוצאים, ולכן אין הבעלים מתייאשים, והדין נכון אם המציאות כדבריו, אבל לולא דבריו נראה יותר שאין המשטרה מקבלת כ"כ הרבה אבידות כדי שנאמר שאין יאוש בעלים.²² כיון שהטעם שאין חיוב השבה הוא משום יאוש בעלים כמש"כ בברייתא "מפני שהבעלים מתייאשין מהן", וכ"כ בשו"ע (רנט, ג) "וכגון שהוא מדברים שיש לתלות שידע מיד בנפילתו".

23. מבואר בגמ' שלפעמים מסתבר יותר שאחד מהמיעוט יקח האבידה, וכמו שמצאנו במשנה (כד, א) "המוצא מעות בבתי נכסיות ובבתי מדרשות ובכל מקום שהרבים מצויין שם, הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשין מהן" והגמ' אוקמה "בתי מדרשות דידן דיתבי בהו נכרים", וכתב הריטב"א (וכ"כ הרשב"א והנמוקי) "וק"ל מ"מ רובא ישראל ניהו ואכתי תפשוט מינה דרובו ישראל נמי אינו חייב להחזיר, וי"ל דכיון דגוים יתבי בהו תדיר כרביה ניהו, דכיון דיתבי בקביעותא מחפשיין תדיר וממשמשין בכל אשר יש שם טפי מאותם שעוברים ושבים שם והולכים לפי דרכם ואפ"ל הם כמה", ונמצאו למידים, שהגם שרוב העוברים הם יהודים, מ"מ כיון שמסתבר יותר שהגוים הקבועים שם ימצאו האבידה מתייאשים הבעלים. ובאמת שבמקרה של שומר ביהכ"נ גם גוי א' מספיק ליאוש הבעלים, וכמבואר בריטב"א (כו, א ד"ה כגון שעשאו) "ובדין הוא **דבחד גוי דקבע סגי כדאייתא לעיל גבי בתי נכסיות ובתי מדרשות** אלא דאידי דנקט ג' ישראל נקט נמי ג' גוים, א"נ שהגוים הללו שוכרי הפונדק לא היו קבועים שם לגמרי כאדם בביתו ולהכי בעינן ג' השתא הוו להו כרוב גוים והלכה כרשב"א ברוב גוים". ויאוש הבעלים תלוי בקביעות הגוים במקום האבידה, בשומר גוי די בא', ובפונדק שאינו קבוע כ"כ צריך שלשה, ובעוברים ושבים צריך 'רבים מצויים' שלפי הריטב"א וסיעתו הם הרבה.

24. אם המוצא יודע מי בעל האבידה הדבר שווה להבאת סימנים, כיון שכל החיוב להביא סימנים הוא כדי להוכיח שהוא המאבד. וכ"כ שו"ע הרב (שם) "ואם יודע מעצמו של מי הוא יחזירו לו אף על פי שלא תבע", וכן כתב בשו"ת חסד יהושע (ב, יח) מסברא, לפי יסוד המרדכי (מובא בהערה 27) שבכל מקום שאפשר לו חייב להחזיר למשה"ד, וכאן שמכירו אפשר לו להחזיר.

25. מבואר בגמ' (כד, ב) "רב יהודה הוה שקיל ואזיל בתריה דמר שמואל בשוקא דבי דיסא, אמר ליה מצא כאן ארנקי מהו אמר ליה הרי אלו שלו, בא ישראל ונתן בה סימן מהו אמר ליה חייב להחזיר, תרתי אמר ליה לפני משורת הדין", וכן פסק השו"ע (רנט, ה) "אף על פי שמן הדין במקום שרוב עובדי כוכבים מצויים אפילו נתן ישראל בה סימן אינו חייב להחזיר טוב וישר לעשות לפני משורת הדין להחזיר לישראל שנתן בה סימן". והגם שלשון השו"ע הוא "טוב וישר לעשות לפני משורת הדין", מ"מ אין כוונתו שאינו מחויב בכך, שהרי בגמ' מפורש שהוא חייב (ועיין הערה הבאה), אלא כוונת השו"ע היא שהחייב להחזיר נובע מדין 'עשית הישר והטוב' ולא מטעם שלא זכה באבידה, ולכן יש מקרים שאין חיוב להחזיר וכדלהלן.

26. הראשונים נחלקו אם כופים לעשות לפני משורת הדין, המרדכי (רנז) הוכיח שכופין ממש"כ בגמ' (כד, ב) "חייב להחזיר" הגם שזה דין רק לפני משורת הדין, וע"כ שכופין לעשות לפני משורת הדין, אבל הרא"ש (סימן ז) כותב "ולאו דכייפי ליה דאין כופין לעשות לפני משורת הדין", והובאו ב' הדעות ברמ"א (יב, ב) "ואין בית דין יכולין לכופ ליה ליה ליה לפני משורת הדין אף על פי שנראה להם שהוא מן הראוי (ב"י בשם ר"י ובשם הרא"ש) ויש חולקים (מרדכי ב' פ' דמציעא)". העה"ש (רנט, ז) כתב בטעם הסוברים שכופים, שהוא משום שבאבידה אין למוצא הפסד, אמנם ממה שהרמ"א מביא הדין בסתם משמע שלדעה זו כופים בכל מקרה של לפני משורת הדין. והעיד הב"ח (סי' יב) שהמנהג הוא לכופ עשיר לעשות למשה"ד "וכן נוהגים בכל בית דין בישראל לכופ לעשיר בדבר ראוי ונכון ואף על פי שאין הדין כך", וכתב בוהשיב משה (יו"ד ס"ס מח) "דדברי הב"ח הללו תורה נתינת מסיני" והבית שלמה (הו"מ קח) העתיק את דבריו. עוד נחלקו האחרונים אין יכופו ב"ד לעשות למשה"ד, לדעת הצמח צדק (פ"ט) כופין בשמטא, אבל השבות יעקב (א, קסח) סובר שכופין רק במילי.

27. המרדכי למד מהגמ' שכופין להחזיר למשה"ד (כנ"ל בהערה הקודמת), והקשה ע"ע ממקרה אחר באותה סוגיא ששם לא חייבה הגמ' להחזיר לפני משורת הדין, ותיירך "נראה לראב"ה הא דלא כייפין התם לעשות לפני משורת הדין אפשר שהמוצא היה עני ובעל אבידה היה עשיר", וכדבריו פסק הרמ"א (שם) "אם הוא עני ובעל אבידה עשיר, אין צריך לעשות לפני משורת הדין", ומוכח מהרמ"א שהעני אין עליו שום חיוב של למשה"ד ולא רק שאין כופין אותו, כי בשו"ע לא נזכר עניין הכפייה. ויש להוכיח כן מהגמ' (פג, א) שמסופר בסבל עני שהזיק לרבב"ח, ורב חייב את רבב"ח לוותר לעני

ל²⁵ לפני משורת הדין²⁶, אלא אם כן המוצא הוא עני²⁷ שאינו אדם חשוב²⁸ ובעל האבידה הוא עשיר. ומ"מ כתבו הרבה פוסקים שאין צריך להכריז כדי להחזיר לפני משורת הדין²⁹. וכל זה כשאנו תולים שהבעלים התייאשו ומעיקר הדין אין חיוב להחזיר לו, אבל אם הביא עדים שמעידים שלא התייאש מאז שנודע לו שנאבד החפץ במקום שרובו גוים, יש אומרים שיש חיוב מן הדין להחזיר לו כשהביא סימנים שהחפץ שלו³⁰.

על דמי ההיזק מדין לפני משורת הדין, וכתב הצמח צדק (פ"ט) שהמקרה של הגמ' הוא דווקא, וכל שאין המוצא עני או שהמאבד אינו עשיר חייב לעשות לפני משורת הדין. יש לציין שהציבור אינו נחשב לעני ולכן פסק בשו"ת חת"ס (יו"ד ב, רלט אות ט) שכופין את הציבור לעשות לפני משורת הדין וכן פסק בתשובות והנהגות (א, תתלג) שהציבור נחשב כעשיר.

28. הגם שמדברי הרמ"א שפטר את העני מהחיוב לעשות למשה"ד משמע שכל עני אינו חייב למשה"ד אפילו עני חשוב, בכ"ז כתבו לחייב בעני חשוב, כיון שכמה אחרונים ביארו במעשה דרב ורבב"ח (מובא בהערה הקודמת) דהא דפסק רב שדינא הכי "שרבב"ח חייב לשלם הוא מכיון שהיה אדם חשוב, ולכן הביא לו כמקור את הפסוק "למען תלך בדרך טובים", שהטובים דרכם לשלם למשה"ד. וז"ל החת"ס (חידושי בסוף חולין עמ' ק"ס ד"ה ועיין צ"צ) "ובאחרונים כתבו דלאדם חשוב כופין אפי' בעני מהא דב"ק (צ"ל ב"מ פג, א) למען תלך בדרך טובים", וכן ביארו העצי ברושים (ס"ט נג) והוהשיב משה (יו"ד ס"ט מח) את הגמ' הנ"ל, שרבב"ח שהוא ת"ח חייב מדינא להתנהג למשה"ד. ולפי"ז כל אדם חשוב חייב להחזיר ואין חילוק אם הוא עני או עשיר, וכן פסק למעשה בוהשיב משה.

ולולא דבריהם שלמדו כן מהפסוק הנ"ל היה משמע שהרמ"א אינו פוסק כן, כי הנה המקור של הרמ"א הוא המרדכי שהקשה הסתירה בסוגיא דב"מ ותיירך לחלק בין עני לעשיר (כמבואר בהערה הקודמת), ובראשונים מצאנו שיטתו הסתירה באופן אחר וחילקו בין אדם חשוב לאדם פשוט, וכך כתב ר' יהונתן (ביאור על הרי"ף יג, א) על המעשה המובא בגמ' (כד, ב) דאבוה דשמואל החזיר אבידה שמצא אחר י"ב חודש (כרשי"ה) הגם שכבר התייאשו בעליו ממנו, "הכי נמי כל אדם חשוב צריך לעשות לפני משורת הדין". ואם נתרחק הסתירה שהקי' המרדכי שיש חילוק בין אדם חשוב לאדם פשוט, שוב אין חילוק לחלק בין עני לעשיר, ומה שהרמ"א נוקט החילוק בין עני לעשיר נראה שהרמ"א אינו מחייב עני חשוב, אבל היות שכך פסקו האחרונים, נראה שצריך להחמיר כמו שתי השיטות, ולכן מי שאינו עני צריך להחזיר וכן מי שהוא חשוב אפילו אם הוא עני צריך להחזיר.

29. בקיצור פסקי הרא"ש (סי' ו) כתב להדיא "למשה"ד יש לו להכריז". אבל פשוט הגמ' אינה כן, שהרי שמואל אמר לר' יהודה "הרי אלו שלו" ולא חיובו להכריז, ורק בבא ישראל ונתן סימנים אמר לו שמואל שיחזיר, וכן דקדקו החכמת מנחם (ד"ה גמ') והדברות משה (סי' לא הערה כח) וכן נוטה דעת המהר"ם שיף (כד, א ד"ה תדה"א) ואת"ל (הגם שהביא הקיצור פסקי הרא"ש) וכן פסק שו"ע הרב (סי' יח) "אבל אין צריך להכריז ולהודיע, אלא אם באו הבעלים מאליהם ותבעו ונתנו סימן מחזיר להם".

30. כך מבואר ברא"ש (סי' ו). שהנה על הברייתא (כד, א) "דבי שמעון בן אלעזר אומר המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס, ומן זוטו של ים ומשלוליתו של נהר, המוצא בסרטיא ופלטיא גדולה, ובכל מקום שהרבים מצויין שם, הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשין מהן" כתב הרא"ש "האי מתייאשין, אסרטיא ופלטיא ורבים מצויין שם קאי, אבל אינך אפי' עומד וצווח נעשה כצווח על ביתו שנפל", ומבואר מדבריו, שאם הבעלים עומד וצווח שאינו מתייאש מאבידתו הגם שנאבד במקום שרובו גוים, שיש חיוב השבה. והקשו הפלפולא חריפתא (אות א) ועוד רבים מהאחרונים (מהר"ם שיף ד"ה תדה"א, דרישה (רנט, יג) ועוד) שהא בגמ' (כד, ב) מבואר להדיא שאין צווחותיו מועילות, וז"ל הגמ' "דבא הוה שקיל ואזיל בתריה דרב נחמן בשוקא גדולאי, ואמרי לה בשוקא דרבנן, אמר ליה, מצא כאן ארנקי מהו, אמר ליה הרי אלו שלו. בא ישראל ונתן בה סימן מהו, אמר ליה הרי אלו שלו. והלא עומד וצווח, נעשה כצווח על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים", ותיירצו חלק מן האחרונים (דרישה הנ"ל, דברי משפט (רנט, ה) ועוד, וכ"כ בחי' ר' שמואל (סי' ח ס"ק ה ד"ה וצריך)) שהא שאין צווחותיו מועילות הוא דווקא כשכאב לאחר מציאת האבידה וטוען שמתחילה לא נתייאש, ואז אמר ר' נחמן שאינו נאמן לטעון כך, אולם אם יש עדים שצחק מיד או הראה במעשיו שאינו מתייאש אין אומרים שבטלה דעתו, ובהא כתב הרא"ש שיש חיוב השבה. ולפי"ז אם מוכיח בעדים שראוהו שלא התייאש המוצא חייב בהשבה מעיקר הדין, ואע"פ שלכתחילה אין צריך לחוש לכך ומותר לקחת האבידה, אבל אם יעידו עדים כנ"ל יתחייב להחזיר למאבד. וכתבו האחרונים (דרישה הנ"ל ושו"ת צמח צדק סי' פט) שמהטור שכתב "הרי הוא כצווח על ביתו שנפל" רק גבי מציל מן הארי (סעי' יג) ולא גבי רוב עכ"רם (סעי' ו) מדוייק שסבר כהרא"ש, וא"כ גם השו"ע שכתב ממש כהטור פסק בזה כהרא"ש.

בשו"ת צמח צדק הנ"ל נשאל במקרה כזה ממש וז"ל "באחד שאבד ממנו על הדרך ארנקי ומעות בתוכו במקום שרוב גוים מצויים שם, שהיו נוסעים מן היריד הרבה גוים וגם מקצת יהודים היו נוסעים, ומצאו ישראל ונודע, אחר כך שמצאו ישראל בא זה

« המשך בעמוד הבא »

אבידה שניכר בה שהיא של גוי או יהודי שאינו שומר תו"מ

9. אבידה שניכר בה שהיא של גוי או של יהודי שדינו כעובר עבירות להכעיס, גם אם מצאה במקום שרובו שומרי תורה, מותר לקחתה לעצמו, גם לפני יאוש³¹. אבל אם ניכר שנפלה מיהודי שאין דינו כעובר להכעיס צריך להכריז, אפילו אם המאבד אינו שומר תו"מ³².

ותובעו שיחזיר לו אבידתו, ונותן סימן בארנקי וגם נתן סימן במנין המעות שבתוכו, וזה טוען שמצאו במקום שרוב גוים מצויים ואינו חייב להחזיר, חזר זה וטען שמצאו קודם שנתיימש, שהרי היה עומד וצווח ורודף אחר אבידתו וחוזר לאחוריו הוא וכמה אנשים עמו שהיו מחפשים על הדרך והיו חוקרים מן כל העוברים אחריהם מהעיר אם לא מצאו הארנקי, וכל היום ההוא היה חוקר ודורש אחר אבידתו כידוע לכל, אם כן מצאו זה קודם שנתיימש וצריך להחזיר, ופסק הצ"צ כהרא"ש והטור, אלא שחילק שמה שכנת הרא"ש שיש חיוב השבה הוא דווקא אם הגיע ליד המוצא לפני שהבעלים שנפל ממנו, שאז היו באיסורא אתי לדיה, אבל אם הגיע לידו א"כ זכה בו שהבעלים נתיימשו, ועיי"ש שכתב לחלק כן כדי לתרץ קושיית הפלפולא חריפתא הנ"ל, ואם כן לאחרונים שתייצצו כמבואר לעיל אין לחלק שטלוי בזמן ההרמה כהצ"צ, וכך טען הדברי משפט הנ"ל על הצמח צדק.

31. לעיל (הערה 12) הבאנו מח' הפוסקים בחפץ שאינו שו"פ לפני יאוש, אם יש רק פטור השבה או שהמוצא גם זוכה בו לעצמו, וגם באבידת גוי כתב הב"ח (הובא בש"ך יו"ד קמו, א) שלפני יאוש הוא עדיין שייך לגוי והפטור הוא רק מחיוב השבה (ויש בזה נפק"מ לדינא, שאם המציאה היא חפצא של ע"ז והיא עדיין של הגוי, מדאורייתא יכול המוצא לתת אותה לגוי שיבטל הע"ז כדן ע"ז של גוי). וכתב השערי יוסר (ד, ח ס"ק קלא) שלפי המחנ"א שסובר באבידה פחות משו"פ שמיעוט הפסוק הוא רק לענין חיוב השבה, ה"ה בגוי ממעט הפסוק רק מחיוב השבה. אולם האחרונים הביאו הרבה הוכחות דלא כהב"ח, לדוג', הנפש חיה והש"י הקשו על הב"ח מהא שתוס' (ד"ה כי קאמר) קושט, שאם רשב"א מייירי רק ברוב גוים, למה אמר הטעם מפני שהבעלים מתיימשים הא אפשר לתלות ששנפל מעכו"ם, ולפי הב"ח אין כאן קושיא, שמ"מ צריך הטעם שהבעלים מתיימשים כדי שיהיה של המוצא, שהרי מהטעם שנפל מעכו"ם לא יהיה שלו לפני יאוש. וכן מדוייק ברש"י (כד, ב ד"ה מי קתני) שלרשב"א זוכה באבידה מיד, וכן הוכיח בגליון מהרש"א על הש"ך הנ"ל מתוס' בכת" (טו, ב ד"ה להחזיר), וכן משמע מהרמב"ם (ג, א) "אבידת הגוי מותרת".

32. מה שכתבנו שאם הוא עובר להכעיס דינו כעכו"ם, כ"כ הרמב"ם (יא, ב) עפ"י הגמ' בע"ז (כו, ב) "אפילו היה בעל האבידה רשע ואוכל נבילה לתיאבון וכיוצא בו מצוה להשיב אבידתו, אבל אוכל נבילה להכעיס הרי הוא מין והמינין מ ישראל והאפיקורוסים ועובדי עבודה זרה ומחללי שבת בפרהסיא אסור להחזיר להן אבידה כגוי", וכן פסק השו"ע (רסו, ב). ומה שכ' שאם אין דינו כעובר להכעיס צריך להשיב לו אפילו אינו שומר תו"מ, הוא עפ"י הפוסקים האחרונים שפסקו שסתם חילוני של זמננו, אפילו אם שביק היתרא ואכיל איסורא, דינו כאינו עושה להכעיס של הגמרא, וכמ"ש החזון איש (יו"ד ב, ב, כח) "ובהג"מ כתב דאין רשאין לשנאתו אלא לאחר שאינו מקבל תוכחה... אצלנו הוא קודם תוכחה שאין אנו יודעין להוכיח ודיינינן להו כאנוסין... וכן לענין שאר הלכות", וכן לענין אבידה כמ"ש הגר"מ פיינשטיין (סוף קו"ה השבת אבידה) "ולגבי אותם האנשים בזמנינו שאינם שומרים תו"מ רח"ל אמר רבינו שצריכים להחזיר להם", וכתב בעל השבת אבידה כהלכה (ב הערה טז) שכך שמע מהגרי"א ומהגר"ן קרליץ. וכמובן שהדין של "דרשוה שלא יהא רמא" שייך כאן, ולכן בהרבה מקרים לא יספיקו סימנים עיין שו"ע (רסז, ה-ו).

33. בדברי התוס' (כד, א ד"ה כי קאמר) התוס' הרא"ש והריטב"א מבואר שהיה פשוט להם שהדין כך, ששאלו על הגמ' שאם ר"ש בן אלעזר מייירי ברוב עכו"ם, למה נצרך לטעם שהבעלים מתיימשים, הא בלא"ה אנו תולים שהאבידה נפלה מהרוב שהם גוים ומטעם זה הרי אלו שלו. אכן האחרונים (רעק"א, דברי חיים אבידה סי' ב', מעיני החכמה) הקשו על תוס', שמנין להם שרשב"א סבר שאין חיוב הכרזה מדרבנן במקום שרובו גוים, ואולי בזה לא נחלק על חכמים שמדרבנן יש חיוב להכריז ונחלק עליהם רק בזה שהבעלים מתיימשים, והאחרונים מצאו תירוץ שונים לקושייתם. (הדברי חיים תירץ שלמדו כן מהאוקמתא בגמ' שהמשה במכשירין מייירי בטמון, ובכ"ז לרשב"א בעיר שרובא עכו"ם א"צ להכריז. רעק"א (כד, ב רד"ה אימא) פירש שתוס' סברו ששתי המחלוקות תלויים זב"ז. אבל מכל מקום מדברי הראשונים מבואר (וכן מתוס' בב"מ שם ד"ה בטמון וכן מהתוס' ב"ב המובא בהמשך) שנחלקו חכמים ורשב"א גם במקום של מיעוט יהודים לפני יאוש אם צריך להכריז, והלכה כו' שמעון בן אלעזר שא"צ להכריז הם שאיכא לברורי ע"י הכרזה.

בשו"ע (רנט, ג) פסק שאם מצא אבידה במקום שרובו ישראל שצריך להכריז אפילו אם העיר רובה גוים, והקשה הסמ"ע (ס"ק ו) הא רוב וקרוב הלך אחר הרוב ונימא שהאבידה נפלה מגוי ואין צורך להכריז. ומשמע שהיה פשוט לסמ"ע, שאם היו תולים בדין רוב שהאבידה נפלה מגוי שלא היה חיוב להכריז, ומה שפסק השו"ע שצריך

אבידה במקום שרובו גוים

10. אבידה שאין ניכר בה שהיא של גוי או של יהודי, אבל נמצאה במקום שרובו גוים, לרוב הפוסקים תולים שהאבידה נפלה מהרוב שהם גוים³³, ויכול לקחתה לעצמו, גם לפני יאוש וגם אם יש בה סימנים, ואפילו במקום שמחזירים אבידות או מוסרים אותם למשטרה³⁴. אכן יש מיעוט פוסקים שסוברים שחייב להכריז מדרבנן³⁵ אם יש לאבידה סימנים, כיון שיתכן שנפלה מהמיעוט שהם יהודים, וע"י ההכרזה יוכל להחזירה לבעליה³⁶.

להכריז הוא בגלל שבכה"ג תולים שהאבידה נפלה מיהודי, והט"ז חלק עליו וז"ל "ונ"ל דשאני הכא כיון שאפשר להתברר ע"י ההכרזה דהאבידה של ישראל עבדינן כן... במקום דלא הוי יאוש צריך להכריז אפילו אם הרוב גוים ומיעוט ישראל, דלא מהני לזה רוב כלל כיון דאפשר בהכרזה. וכהאי סברא אשכחן בתוס' פרק לא יחפור דף כג, ב ד"ה חוץ לחמישים", והיינו שהט"ז חולק על הסמ"ע בעיקר הדין, שגם במקום שרובו גוים, אם אפשר לברר בהכרזה אין תולים שהאבידה נפלה מהרוב, ואם הוא לפני יאוש צריך להכריז, והט"ז מביא כמקור את התוס' בב"ב, שאם ניתן לברר אם נפל מיהודי או מגוי צריך לברר מדרבנן (החת"ס בפ"י לב"ב כג, ב ד"ה נחזור) כתב שגם רבנן אלו מודים באיסורים שאם יש רוב אי"צ לברורי). ולכאן צ"ע על הט"ז, איך מביא את התוס' כהוכחה, והרי תוס' להדיא כתבו את הסברא רק "לרובן דרבי שמעון בן אלעזר דאמרי אפילו בעיר שרובה כותים חייב להכריז בדבר שיש בו סימן", ואיך מוכיח הט"ז מסברת חכמים והא ההלכה היא כר"ש בן אלעזר שחולק, וכן צ"ע איך התעלם הט"ז מהתוס' בב"מ הנ"ל, וכן הקשה עליו הדברי משפט (רנט, ג), אכן הדברי משפט מביא ראיה מהמהרש"א (כו, א ד"ה תד"ה דשתין) שסובר כהט"ז. בחי' ר' שמואל (ב"מ סי כג ס"ק א ד"ה נמציון) ישב הקושיות הנ"ל, שהט"ז אכן מודה שר"ש בן אלעזר חולק על רבנן וסובר שבמקום שרובו גוים תולים שנפל מגוי, אבל לדעת הט"ז אין פוסקים בזה כרשב"א.

ולדינא, החת"ס (פי' ב"ב כג, ב ד"ה מיהו כ"ז) מבאר ששיטת חכמים שצריך להכריז ואין תולים שנפל מגוי הוא דין מיוחד לגבי ממון, ובאיסורים גם רבנן מודים שאי"צ לחוש למיעוט (וכמו שהוכיח המג"א (תלז, ד), אולם ר"ש ב"א חולק על רבנן והלכה כרשב"א, (וכן כתב הדברי משפט (רנט, ג) בדעת התוס') וכן פסק המהרש"ם (ג' קנ"ו) הלכה למעשה, וכן פסקו היהודה יעלה (או"ח קכב ד"ה אבל) השו"מ (תליתא ג, כה ד"ה וראיתי לבעל ג"ו) והדברי שלום (חו"מ ג, טז). ודעת הדברי מלכיאל (שם ז) שאין לחלק בין איסורים לממון ומי שסובר גבי איסור שאי"צ לברורי סובר כך גם לגבי ממון שאי"צ לברורי ואי"צ להכריז.

34. למעלה (הערה 21) הבאנו בשם הגרי"א צ"ל שרבים מהחילונים מוסרים את האבידות שמוצאים למשטרה (לבד מכסף) ולכן אין להניח שבעליו התיימש כי הוא מקווה למצוא אבידתו אצל המשטרה, וכן הנידון של הדברי מלכיאל (ו, עו) הוא אודות מקום שהחוק מחייב להחזיר אבידות שאז האובד אינו מתיימש.

35. גם לדעת הפוסקים שחייב להכריז במקום שמיעוטו ישראל, החיוב הוא רק מדרבנן. כן כתוב בתוס' (ב"ב כג, ב ד"ה חוץ, ובב"מ כג, א ד"ה והא איכא נכרים) ובתוס' הרא"ש (ב"מ כד, ב ד"ה ברוב) בדעת רבנן הסוברים כן "דתקנת חכמים היא כדי לקיים מצות השבת אבידה כיון דיכול להתברר ע"י הכרזה אם היא של ישראל", והיינו שגם אם לפי הרוב נפלה מגוי, מ"מ כיון שיתכן שנפלה מיהודי תקנו רבנן לברר ע"י הכרזה, ואם המאבד הוא יהודי יקיים מצות השבת אבידה ואם הוא גוי לא הפסיד. והיות שלפי שיטה זו אין בזה מח' בין רבנן לרשב"א, לכן מה שכתבו תוס' בדעת רבנן הוא נכון לכ"ע.

ושאלו האחרונים על שיטה זו, שאם במקום שאפשר לברר ע"י הכרזה מבררים, למה תקנו שיכריז דווקא במקום שרובו גוים ולא תקנו כך באופנים אחרים, וכגון באבידה שאין לה סימן יתקנו חכמים שיכריז כיון שיתכן שבעל האבידה יוכיח את בעלותו בעדים, ויתירן בדברי מלכיאל (ו עו ג) שחכמים תקנו רק במקום שעי" התקנה לא יתיימשו הבעלים ויתחייב המוצא להחזיר מן הדין, ובמקום שמיעוטו יהודים אין הבעלים מתיימשים כי יתכן שיקבל אבידתו בסימנים, אבל בדבר שאי"ב סימן בכ"א יתיימשו הבעלים כיון שלא שכיחא למצוא עדים, ואז אין חיוב מן הדין להחזיר להם, ובה לא תקנו חז"ל.

36. כן כתב הט"ז לדינא (מובא בהערה 33), וכן פסק בשו"ת חת"ס (יו"ד ס"ס קעה) וביאר שגם לפי הפשט השני בגמ' שבעיר שרובו עכו"ם אינו חייב להכריז ורק "ניח וייתי ישראל ויהיה ביה סימנא ושקיל", עדיין יש חיוב לברר אם אפשר, ורק במקום שאם יכריזו יבואו גוים ויצטרכו להחזיר להם בע"כ אמרו חז"ל שלא יכריזו, ואפי' במקומות כאלו עושים מה שאפשר כדי לברר, ולכן המוצא חייב להניח האבידה, ואם המאבד יכריז יחזירה לו. הדברי משפט (רנט, ג) הוכיח מהרא"ש (ב"מ ב, ט) כשיטת הט"ז. במשפט האבידה (רנט ש"צ נא) הביא שגם השב יעקב (אהע"ז כ ד"ה אך בנ"ד) סובר כן, אבל זה אינו נראה, כי שם ודאי נפל החפץ מיהודי, ולכן כתב הש"י שאין המוצא יכול לזכות בו אלא מצד יאוש.

אינו יכול לתת בלשון ירושה, וא"כ כשנותן השכיב מרע בירושה רק חלק מנכסיו ואינו מזכיר את מיתתו, אין אנו תולים שהוא מוריש מפני שחושש למיתתו, ולכן דינו כבריא שאינו יכול להוריש, אבל אם מוריש ומצווה בפירוש מחמת מיתה מועיל גם אם מוריש רק חלק מנכסיו. והנה לנתיה"מ לא היה ספר הריטב"א עצמו, אכן בריטב"א מפורש כמו הצד שדחה הנתיה"מ, שמצד ירושה יכול להנחיל רק כשמוריש כל נכסיו, וא"כ חזרה קושיית הנתיה"מ. וכתב הפני שלמה, שלפי ההו"א של הגמ' באמת היו יכולים להוריש גם מקצת הנכסים, והריטב"א דיבר לפי המסק'. ובדברי משפט מתרין עפ"י הרמב"ן, שכתובת בנין דכרין אינה מדין תורה, אלא תקנת חכמים כעין דאורייתא לפי דברי רבי יוחנן בן ברוקא.

המנחיל לבני אחיו

ובדין מנחיל לבן בין הבנים נחלקו האחרונים מה הדין בבני אחים, האם יכול להוריש לאחד מבני אחיו בזמן שהם היורשים. שהנה הרמב"ם והמחבר כתבו שיכול לומר פלוני אחי יירשני מכלל שאר אחיי, שהרי כשמת ואין לו בנים יורשו אביו, ואם אביו מת הוא יורש את בנו בקבר ובניו שהם אחי המת יורשים את אביהם, ודין זה נקרא משמוש. ומדין זה הוכיחו הקצוה"ח והנתיה"מ שיכול להנחיל לאחד מהיורשים ע"י משמוש מתוך שאר היורשים, וא"כ גם כשאחי המת מתו כבר, מכיון שהם מורשים לבניהם ע"י משמוש מה שירשו, יכול המת להנחיל לאחד מבניהם, כיון שסו"ס מכוחו הם יורשים.

אולם הרעק"א סובר, שהיורשים ע"י משמוש אינם נקראים יורשי המת, אלא אחי המת יורשים את אחיהם בקבר, ובניהם יורשים מהם, וא"כ אין המת יכול להנחיל לבני אחיו כיון שאינם יורשים אותו. והוא מוכיח שדעת הרמב"ם שאחי המת אינם יורשים מכוח אביהם ע"י משמוש, אלא הם יורשים את אחיהם מכוח עצמם.

עוד בדיני ירושה

מובא ברעק"א (בשו"ת מהדו"ת) מעשה בבני זוג שעשו שטר ביניהם שהראשון מהם שימות יירש אותו השני, ופסק שפשוט שאין זה כלום, שאין האשה יורשת את בעלה.

כתב הרמ"א (סי' רנב וסי' רפב) שאם אחד ציווה שיעשו בנכסיו מה שהכי טוב, שאפשר שיתנוהו ליורשיו כי אין טוב מזה.

המשפט (שם סק"ב).
הש"ך (שם סק"ד) נקט כדעת הריטב"א ששכ"מ שציווה ליורשיו ליתן לפלוני, יש בזה מצוה לקיים דברי המת. וכתב רעק"א (שו"ת סי' קנ) שלדעה זו אי"צ כלל להשליש, ואם השכיב מרע מצוה ליורשים מה לעשות ברכושו אחר מותו, יש בזה מצוה לקיים דברי המת גם בלי להשליש. ומ"מ גם לדעה זו, אם נתן האב מכתב חתום שיקראו רק אחר מותו, אין בזה מצוה לקיים דברי המת כיון שאינו מצוה להם בפניהם.

המנחיל לבנותיו או לבן בין הבנים

מבואר בשו"ע (סי' רפא) שאף ששכיב מרע יכול להקנות בדיבור בלבד, מ"מ יש לשים לב ללשון הנתינה, שאם נותן לאחד שאינו יורש ע"פ דין תורה בלשון ירושה, לא זכה המקבל ואין בדבריו כלום. ולכן הנותן לבנותיו בלשון ירושה, אם יש לו בן לא אמר כלום. אבל אם יש לו כמה בנים ואומר פלוני בני ירשני בין הבנים, וכן אם יש לו כמה בנות ואמר פלונית בתי תרשני בין הבנות, בזה דבריו קיימים, שקי"ל כרבי יוחנן בן ברוקא (ב"ב קל, א) שנדרש מהפסוק "והיה ביום הנחילו את בניו" שהתורה נתנה רשות לאב להנחיל לבן בין הבנים.

וכל זה בשכיב מרע, אבל בריא שנותן לבניו בלשון ירושה, בזה נסתפקה הגמ' (ב"ב קלא) אם דבריו קיימים, ונחלקו הראשונים להלכה, ולמעשה נקטינן שבריא שנותן בלשון ירושה אין בדבריו כלום.

והנה כתב נתיה"מ (שם סק"ג) בשם הנמוק"י בשם הריטב"א, שהא שיכול להנחיל לבן בין הבנים, היינו דווקא במנחיל כל נכסיו, אך אם מנחיל רק חלק מנכסיו אין בדבריו כלום, וכתב הנתיה"מ שמשמע לכאורה דעת הריטב"א שזהו דין התורה שיכול להנחיל רק כל נכסיו לבן אחד ולא מקצת נכסיו, והוא מקשה ע"ז, שהנה הגמ' הביאה ראייה שבריא יכול לתת בלשון ירושה, מכתובת בנין דיכרין שכתוב במשנה לשון ירושה, ולפי הריטב"א קשה על המשנה, שאף אם נאמר שבריא יכול לתת בלשון ירושה, הרי כתובת בנין דיכרין היא ירושה במקצת, שצריך שישאר דינר אחרי שייקחו הבנים את כתובת אמם, וגם כל מה שנותן לבני האשה הוא רק שיעור כתובתה, וכל מה שישאר חולקים כל הבנים בשווה, וא"כ זה ירושה במקצת.

לכן מפרש הנתיה"מ, שמדין ירושה מן התורה ודאי שיכול להוריש רק חלק מנכסיו, וכל דינו של הריטב"א הוא רק לפי מה דקי"ל שבריא

בית ההוראה לענייני ממונות "בית גרוס"

ע"ש ברוך וברכה גרוס

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בבית ההוראה ניתן יעוץ בדיני ממונות ע"י דיניי בית הדין ובית ההוראה ● סיוע בעריכת צוואות וחוזים ● בשפות עברית אנגלית יידיש וצרפתית ● בית ההוראה פתוח בימים א-ה בין השעות 13:40-15:30 ובימים שישי בין השעות 11:15-13:00
Les lundis et mercredis nous traitons vos questions en français ● טלפון 02-502-3637 דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו כן ניתן מענה בענייני אורח חיים ויורה דעה ע"י מו"צ דלהלן:

יום א'	הרב יצחק זאב רוזנבלט	13:45-14:15
יום ב'	הגאון הרב ר' ישראל גנס	14:00-14:30
יום ג'	הרב אהרן הלוי וואזנר	13:45-14:15
יום ד'	הרב יצחק זאב רוזנבלט	13:45-14:15
יום ה'	הרב אהרן הלוי וואזנר	13:45-14:15

תשובות בענייני רבית בימי ראשון 14:30-15:30 ע"י הרב ר' פנחס וינד בעמח"ס 'ברית פנחס' על הל' רבית. ניתן לערוך 'היתר עיסקא' במקום.

הדיינים יושבים בבית ההוראה כדלהלן

יום א'	הרב אברהם בוטרמן והרב שלמה וייספיט והרב גבריאל לוברבוים
יום ב'	הרב יצחק בלחסן והרב אלחנן רזניק [גם צרפתית]
יום ג'	הרה"ג ר' יצחק שובקס והרב יצחק מרקובסקי
יום ד'	הרב ברוך שובקס, הרב חיים הררי והרב אליה יפה [גם צרפתית]
יום ה'	הרה"ג ר' אברהם דרברמדיקר, הרב אשר שפירא והרב שלמה פרץ
יום ו'	הגאון הרב נפתלי נוסבוים, הרב משה ויליגר, הרב דוד סעמיאטיצקי

"עלון המשפט" יוצא לאור על ידי "מכון מענה שמחה", © כל הזכויות שמורות